

Trastorns del llenguatge i la memòria

Mercè Jódar Vicente (coordinadora)
José Barroso Ribal
Carme Brun i Gasca
Montserrat Dorado Mesa
Arantxa García Jiménez
Pilar Martín Plasencia
Antonieta Nieto Barco

XP06/10045/02307

Mercè Jódar Vicente

Doctora en Neuropsicologia. Professora associada de Neuropsicologia a la Universitat Autònoma de Barcelona. Directora del màster en Neuropsicologia Clínica de la UAB que es porta a terme a Barcelona i a Sant Sebastià. Actualment treballa com neuropsicòloga al Servei de Neurologia de l'Hospital de Sabadell i en el complex residencial Aidar.

José Barroso Ribal

Doctor en Psicologia per la Universitat de La Laguna. Professor titular de l'Àrea de Psicobiologia i director de la Unitat de Neuropsicologia Clínica de la Universitat de La Laguna. La seva docència se circumscriu a continguts neuropsicològics, a la llicenciatura de Psicologia i als estudis de Tercer Cicle en els quals és director del programa de doctorat de Neuropsicologia d'aquesta universitat. La seva investigació s'ha desenvolupat en l'estudi de la asimetria cerebral per al processament lingüístic i no verbal, i de l'afectació neuropsicològica de diverses patologies neurodegeneratives. Ha dirigit diverses tesis doctorals i publicat en revistes nacionals i internacionals sobre aquests temes.

Carme Brun i Gasca

Doctora en Psicologia per la Universitat Autònoma de Barcelona, és especialista en Pertorbacions del llenguatge i l'audició. Professora associada a la Facultat de Psicologia de la UAB, amb docència a la Diplomatura de Logopèdia, i a la Fundació Universitària del Bages, als estudis de Logopèdia. També treballa com a psicòloga adjunta en l'àrea de Neuropediatria de l'Hospital Taulí, de Sabadell, on també fa recerca sobre retard mental de base genètica.

Montserrat Dorado Mesa

Psicòloga clínica. Màster en Psicopatologia clínica infantil-juvenil. Treball continuat en deficiències mentals i síndromes genètiques.

Arantxa García Jiménez

Doctora en Neurociències per la Universitat Autònoma de Barcelona i llicenciada en Psicologia i Biologia per l'Eastern Michigan University. En els darrers set anys ha desenvolupat una tasca docent i investigadora. Actualment és tècnica de formació a l'Àrea de Prescripció Farmacològica a Boehringer Ingelheim; addicionalment s'encarrega de la coordinació acadèmica, gestió econòmica i docència del mestratge en Neuropsicologia Clínica Infantil i d'Adults de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Pilar Martín Plasencia

Doctora en Psicologia per la Universitat Autònoma de Madrid. El tema de la seva tesi ha estat l'afàsia. Actualment és professora de l'àrea de psicobiologia i imparteix les assignatures Neurociència i conducta II: psicologia fisiològica i Neuropsicologia experimental i clínica a la Universitat Autònoma de Madrid. També col·labora amb el Servei de Neurocirurgia de l'Hospital de la Princesa, de Madrid.

Antonieta Nieto Barco

Doctora en Psicologia per la Universitat de La Laguna. Professora titular de l'Àrea de Psicobiologia a la Universitat de La Laguna. Forma part del grup d'investigació de neuropsicologia d'aquesta universitat i ha codirigit diversos treballs i tesis doctorals. La seva investigació comprèn aspectes de neuropsicologia bàsica i clínica, i s'ha centrat en l'especialització hemisfèrica per a processos verbals, musicals i visuooperceptius, i en la deterioració associada a patologies degeneratives, especialment l'esclerosi múltiple i l'atàxia cerebel·losa.

Segona edició: setembre 2007

© José Barroso Ribal, Carme Brun i Gasca, Montserrat Dorado Mesa, Arantxa García Jiménez, Mercè Jódar Vicente, Pilar Martín Plasencia, Antonieta Nieto Barco

Tots els drets reservats

© d'aquesta edició, FUOC, 2007

Av. Tibidabo, 45-47, 08035 Barcelona

Realització editorial: Eureka Media, SL

Dipòsit legal: B-26.854-2007

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars del copyright.

Introducció

La memòria i el llenguatge han estat centre d'interès de la psicologia, des de totes les seves àrees de coneixement. No obstant això, són pocs els manuals que integren ambdues àrees i, sobretot, des d'una perspectiva eminentment clínica i basada en els coneixements psicobiològics del funcionament cerebral. No és aquest, per tant, un manual de teories, sinó de pràctica clínica.

A pesar de les diferències que hi ha entre els trastorns que es produeixen en l'adult i en el cervell en desenvolupament, és a dir en el cervell infantil, aquí s'han volgut integrar ambdós tipus de patologies i, amb això, s'ha incorporat una visió global poc freqüent en el panorama de treball actual.

Els coneixements actuals sobre els diferents trastorns parteixen, no obstant això, dels descobriments dels segles XIX i XX en el terreny de la neurociència. La memòria i el llenguatge són funcions cognitives que tenen una representació cerebral, encara no dilucidada del tot, però amb unes bases establertes que sorgeixen tant del treball en clínica, com de la psicologia experimental i de la resta d'àrees de coneixement que han treballat per a explicar els mecanismes cerebrals que estan implicats en les distintes funcions cerebrals. En el primer mòdul d'aquest manual, hi trobareu un resum dels coneixements i de les hipòtesis principals que s'han establert entorn del funcionament del llenguatge i de la memòria.

En el mòdul 2, es tracten els principals trastorns del llenguatge en l'adult i en el nen, aquelles alteracions que es produeixen com a conseqüència d'una lesió o de mal cerebral en persones que ja han adquirit prèviament el llenguatge. I s'inclouen en aquests trastorns, aquells que són específics per a la lectura i l'escriptura. Així mateix, hem considerat d'especial rellevància descriure els canvis lingüístics i les alteracions que caracteritzen algunes patologies que, per la seva freqüència, tenen una rellevància especial en el món actual, com les malalties psiquiàtriques i, sobretot, les demències, en què el llenguatge és un element important per a poder diagnosticar.

Els trastorns específics de la memòria es recullen en el mòdul 3, on, a més de la descripció de les amnèsies clàssiques i de les seves possibles etiologies, trobareu una descripció dels trastorns i les característiques del llenguatge que s'observen en altres malalties com l'epilèpsia, determinades malalties psiquiàtriques, o les demències. D'altra banda, hem volgut incloure en aquest mòdul un resum dels dèficits de memòria que caracteritzen el procés mateix d'envellir, ara, en un moment que la població anciana ha augmentat la seva esperança de vida, i s'ha convertit en el centre d'interès i en camp de treball creixent per a la psicologia.

La descripció de la clínica augmenta el seu sentit si es poden establir pautes d'intervenció o programes dirigits a millorar els trastorns en els individus que han patit mal cerebral. És per això que aquests materials didàctics conclouen amb un mòdul dedicat a la intervenció, en què es proporcionen coneixements sobre possibles actuacions terapèutiques en marc adult i infantil i sobre els treballs preventius que fan actualment en el terreny de l'envelliment no patològic.

Objectius

Els objectius que es proposa aquesta assignatura es basen a aconseguir que els estudiants, per mitjà de l'estudi del contingut i de la realització dels exercicis i activitats, siguin capaços de:

- 1.** Comprendre els mecanismes cerebrals que estan implicats en l'aparició dels trastorns del llenguatge i de la memòria.
- 2.** Tenir una visió global de les distintes malalties en l'adult i en la infància, que poden cursar amb alteracions que afecten les àrees lingüística i amnèsica.
- 3.** Conèixer quins són els principals trastorns del llenguatge i de la memòria que es poden trobar en la pràctica clínica, tant si es treballa dintre de l'àmbit del diagnòstic i intervenció en les funcions cognitives, com fora d'aquest.
- 4.** Tenir una visió global de la rellevància dels canvis en el llenguatge i en la memòria per al diagnòstic diferencial de moltes malalties psiquiàtriques i neurològiques.
- 5.** Identificar les característiques dels principals trastorns lingüístics i amnèsics que es produeixen en la infància i en l'edat adulta.
- 6.** Aprendre a detectar la presència d'aquests trastorns en la pràctica psicològica, i saber distingir aquells que es poden entendre com a signe de disfunció cerebral.
- 7.** Conèixer els distints àmbits d'intervenció en la prevenció i rehabilitació dels trastorns del llenguatge i de la memòria en el nen i en l'adult. Al mateix temps, conèixer alguns dels programes i intervencions que es fan en el nostre context, amb la finalitat de millorar o reduir els efectes d'aquests trastorns en la vida de les persones que els pateixen.

Continguts

Mòdul didàctic 1

Introducció als models i a les bases neurobiològiques del llenguatge i la memòria

José Barroso Ribal, Arantxa García Jiménez i Antonieta Nieto Barco

1. El llenguatge: des de la descripció de Broca fins l'actualitat
2. Llenguatge i asimetries hemisfèriques
3. Hipòtesi entorn dels circuits de memòria
4. Conceptualització i dicotomies en la distinció dels tipus de memòria

Mòdul didàctic 2

Trastorns del llenguatge

Carme Brun i Gasca, Arantxa García Jiménez i Mercè Jódar Vicente

1. Els trastorns del llenguatge adquirit en l'adult
2. Trastorns del llenguatge escrit en l'adult: alèxies i agrafies
3. Patologia psiquiàtrica i trastorns del llenguatge
4. Trastorns del llenguatge en les demències
5. Trastorns del llenguatge en el nen
6. Trastorns del llenguatge escrit en el nen

Mòdul didàctic 3

Trastorns de la memòria

Montserrat Dorado Mesa, Arantxa García Jiménez i Mercè Jódar Vicente

1. Les amnèsies
2. Epilèpsia i trastorns de memòria
3. Patologia psiquiàtrica i trastorns de memòria
4. Alteració de la memòria en les malalties degeneratives
5. Alteracions de memòria en el nen
6. Memòria i envelliment

Mòdul didàctic 4

Intervencions terapèutiques en el llenguatge i la memòria

Mercè Jódar Vicente i Pilar Martín Plasencia

1. Rehabilitació del llenguatge en el nen i en l'adult
2. Amnèsies i programes de rehabilitació
3. El llenguatge i la memòria en els programes d'intervenció cognitiva en la vellesa i la demència

Bibliografia

Baddeley, A., Wilson, B., Watts, F. N. (1995). *The Handbook of Memory Disorders*. Chichester: John Wiley & Sons.

Barroso, J. (1994). Lenguaje, afasias y Trastornos relacionados. C. Junqué, J. Barroso. *Neuropsicología*. Madrid: Síntesis.

Goodglass, H., Kaplan, E. (1986). Test de Vocabulario de Boston. H. Goodglass, E. Kaplan (Eds.). *Evaluación de la afasia y de los trastornos relacionados*. Madrid: Editorial Médica Panamericana.

Hagerman, R. J. (1999). *Neurodevelopmental disorders*. Oxford: Oxford University Press.

Nadeau, S. E, Gonzalez-Rothi, L. J., Crosson, B. (2000). *Aphasia and Language. Theory to Practice*. NY: The Guilford Press.

